

Kovács Imre 2.

2. Kovács Imre: az intranzigencia hőse

Az, hogy Kovács Imre nem volt kedvelt a moszkvai kommunisták által, abból is látszott, hogy – mint a *Magyarország megszállásában* előadta – a „kommunisták Moszkvából figyelték tevékenységemet, a Kossuth Rádió eleget foglalkozott velem, az adásokból kivettem, nem vagyok kedvencük”.¹ Többhetes kalandozás után, miközben megismerte a szovjet hadsereg különböző rangú tisztjeit meg a katonák garázdálkodásait, először 1945. február 22-én találkozott Vorosilov marsallal egy fogadáson Debrecenben az Arany Bika szállodában. Vorosilov megkérdezte tőle: elfogadná-e a belügyminiszeri széket, mivel Dálnoki Miklós Béla elégedetlen volt Erdeivel. De Kovács nemet mondott. A megdöbönt Vorosilovnak a következő válaszokat adta: „Mert nem akarom elkötelezni magamat a kommunistáknak, és nem szeretném, ha a magyar rendőrség pártjellegét nevémmel hozná kapcsolatba”. Mire Vorosilov megkérdezte: Milyen feltételekkel vállalná el mégis a miniszterséget: „A rendőrség az egész országban nekem engedelmeskedik, én a nemzetgyűlésnek lennék felelős, a magyar alkotmány értelmében”. És Vorosilov: „Mit kötné még ki?”. Válasz: „Rendőreim használhassák fegyverüket az útonálló, zabraló orosz katonákkal szemben is”. Vorosilov: „Maga nem lesz belügyminiszter! – mondta fojtott hangon, és kézlegyintéssel elbocsátott, ahogy az uralkodók szokták alantasaikat...”²

Kovács Imre ugyanis pontosan egy harmadik utat akart, ami a „fasizmus és kommunizmus alternatívája” lehetett volna.³ Vagy másként: „ha a kommunisták győznek, az ország elhódul Keletre, ha a kiscgazdák, akkor elhódul Nyugatra; mi azt akarjuk, hogy a helyén maradjon, a magyarok hazája legyen”.⁴ Ami pedig a pozitív programját illeti, ezt következőképpen fogalmazta meg a hivatkozott munkájában: „En a kisbirtok-Magyarország híve voltam. A földreform előtt volt négyszázezer paraszti birtok, amit a tulajdonosa maga meg tudott művelni, úgy értem a családjával együtt. A földreformmal hatszázezer új gazdaság létesült, megintcsak akkora területen, mely a család munkacerejét leköthette: én ezt az egymillió parasztagazdaságot akartam megszervezni szövetkezéssel. A nagybirtokrendszer visszahozhatatlannak tartottam, a kolhoz az orosz parasztra szabottnak tekintetem: a magyar paraszt egyéniségének, jellemének a laza szövetkezés felelt volna meg... Négy-ötszáz hold lett volna az ideális terület, tehát 25-30 parasztagazdaság szövetkezése géptartásra, közös beszerzésre, értékesítésre, de nem közös művelésre. Virágzó mezőgazdaságot teremthetünk volna Magyarországon, a gépesítéssel felszabaduló munkaerő az iparban, más foglalkozásokban

találta volna az elhelyezkedést. Ez a politika, agrárpolitika demokráciát tételezett fel, s az önálló, öntudatos, prosperáló parasztság a demokrácia szilárd bázisa lehetett volna.”⁵

Tehát ez volt az ő víziója a forradalom győzelme utáni Magyarországról. És most nézzük meg: mihez állt a konfliktusa Erdeivel. 1977-ben Huszár Tibor hosszabb beszélgetés folytatott Amerikában Kovács Imrével. Itt kiderül, hogy ellentétük 1943-ban kezdődött, a szárszói konferencián.⁶ Huszár Tibor Erdei következtetését védte, elismerve, hogy amit tett 1948 és 1956 között tett, megbocsáthatatlan, de mégis kitart amellett, hogy volt benne egy „tisztelőre méltó állhatatosság és elkötelezettség, és ő a kompromisszumokba is úgy ment bele, hogy ugyanakkor bizonyos céljait nem adta föl soha, csak volt valami olyan reálpolitikai vénája, ami – sajnos, azt kell mondanom – általában a magyar értelmiséget jellemzi, sokkal moralizálóbbak vagyunk valamennyien, a barátaim is. Erdei rusztikusabban gondolkodó ember volt... Minduntalan visszakanyarodott a mezőgazdaság modernizálásának kérdéséhez, és ahhoz, hogy lehet a legfájdalommentesebben kiemelni a parasztságot a feudális, megkövesedett életformából”.⁷ Kovács Imre nem vonta kétségbe Erdei szubjektív, emberi tisztességét, de különbséget tett a szerep és ember között. S ami a szerepet illet, „ő egy nagy utat tett meg, eljutott odáig, amikor az egyén természetes fejlődésével és ezekkel a nézeteivel most már természetes szövetségese tud lenni egy olyan megoldásnak, mondjuk, amelyik talán nekem nem lett volna kedvemre. Ez a fejlődés nem állt meg 1942-nél, 1943-nál vagy Szárszónál, ez a fejlődés vitte tovább őt 1945-ben az ideiglenes kormányba, ez a fejlődés vitte őt egészen közel őt

a kommunista párthoz...”. Úgyhogy keserűen állapítja meg, hogy „a népi mozgalomnak az egyik legsajnálatosabb fejleménye volt, amikor mi szembe kerültünk”.⁸

Mármint, amennyire képes vagyok megállapítani, én voltam az, aki elsőként idehaza kimutattam (mert akkoriban még nem ismertem Kovács Béla írását, a „Szárszó húsz év után”-t?) egy 1985-ös előadásomon, amelyet Szegeden a Magyar Szociológiai Társaság konferencián tartott éppen Erdei Ferencről, hogy *A magyar társadalom a két világháború között* c. nagy tanulmánya, amelyet Huszár Tibor fedezett fel és adott ki a Valóságban, hogy Erdeinél az ideológiai beállítás szembe került az elméletalkotó Erdei törekvéseivel.⁹ Ugyanis Erdei a „kettős társadalmi szerkezettel” felállított egy plauzibilis társadalomelméletet, amiben továbbfejlesztette a marx modellét, különbséget téve osztályhelyzet és társadalmi állapot között. A társadalmi állapotot összekapcsolta a Hajnal Istvántól átvett formaképződés fogalmával. Ebből következett nála, hogy a modern polgári társadalom lényegében osztályhelyzetből áll, másrészt pedig a történeti-nemzeti társadalomban az osztályhelyzetek társadalmi állapotokkal keverednek, ami rendies sajátosságokat mutat fel: „hol a gazdasági erő érvényesül döntően, és formálja a társadalmat, hol pedig a szilárdan és keményen kiképződött társadalmi formák, intézmények szorítják maguk alá a gazdasági élet egyéb megnyilvánulásait”.¹⁰ Erdei azonban csak munkásosztálynál lát új formaképződést, míg a polgári társadalom felbomlóban van. „De Erdei a magyar társadalom számára ideológiakusan elutasítja a nyugati társadalom, a nyugati polgári demokrácia irányában történő modernizációs stratégiát... Ez az ideológiai olló, amellyel elvágja azokat az elemzési szálakat, melyek a polgári társadalom ama sajátosságához vezetnének, mely a kifejlett piacgazdaság talaján is létrejöhetnek... társadalmi csoportosulások, rétegek... olyan az új formaképződmények is, amelyeket az azóta továbbfejlesztődő új típusú kapitalizmus kifejlesztett magából”.¹¹ Úgyhogy a szárszói beszédnek az a tendenciája, hogy már csak a szocialista perspektíva létezik Magyarországon, Erdei számára már akkor immanens volt.¹² És ez választotta el Erdeit is Bibótól. Bibó, már öreg korában, amikor Huszár Tibor készített vele interjút, azt mondta erőből egyébként, hogy „sem Erdei Ferenc, sem én nem tudtuk világosan azt, hogy ha minket a szovjet hadsereg fog felszabadítani, akkor utána proletárdiktatúra következik-e vagy népfrentos többpárti kormány”.¹⁴ De ő, Bibó sokáig az utóbbira számított, ám elismerte, hogy Erdei „a marxizmus középpontba helyezésével megrökönyített olyan aktív, antifasizista partnereket, akiknél ez kérdésfeltevés egyáltalán nem volt aktuális, és akik ettől a programtól és harci kiáltástól meghökkenek”.¹⁵ Egyébként Bibó,

„Kovács Imre
ugyanis pontosan
egy harmadik utat akart,
ami a „fasizmus
és kommunizmus
alternatívája”
lehetett volna.”

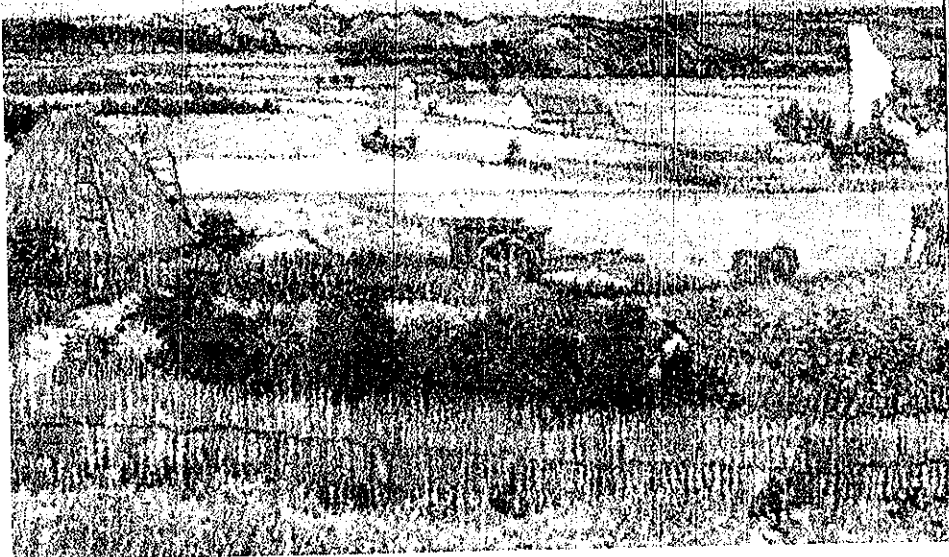
mikor 1945-ben meghallotta, hogy Erdei belügyminiszter lett az „naiv gondolata támadt, hogy azért lett az, hogy az ő közigazgatási reformjavaslataikat átültesse a gyakorlatba¹⁶, de később rájött, hogy más okból került oda. Ugyanis 1945-ben Erdei a kommunistákkal érezte magát egy vonalban, s az ellenük szavazást elképzelhetetlennek tartotta”, továbbá „a túlnyomó részben kommunista rendőrség létrehozását támogatta, ...különböző kilengéseivel együtt fedezte”, ezért aztán „ő volt kiszegődik gyűlöletének tárgya, jobban gyűlöltek, mint a kommunistákat.¹⁷ Mármost tudomásom szerint Gyarmathy György elsőként tett közzé egy levelet 1944. december 31-i keltezéssel, amelyben Gerő közölte Rákossal, hogy az ideiglenes kormányba „Molnár Eriket párton kívüliként, Erdei Ferencet pedig parasztpártként delegáltuk”.

Ami pedig Kovács Imrét illeti, Bibó őt 1945 után úgy jellemezte az idézett interjúban, mint akinek erősen szovjetellenes álláspontját „nem úri sérelmekből, hanem döntően a szovjet megszállás és politikai túlsúly” magyarázza.¹⁸ Kovács Imre belpolitikai koncepcióját úgy értelmezte, hogy a parasztságnak „szabad vállalkozókká kell válnia” – mint azt a fentebbi idézetben ő maga is elmondta. Bár különösen a háború előtt Erdeivel vették közös platformra, főként Erdei „parasztpolgári fejlődést hirdető koncepciója miatt”. Mindazonáltal 1945 után Kovács Imre közelebb állt a polgári állásponthoz, amin nem valami a nagytőkés szimpátiát kellett érteni, hanem azt, hogy Kovács Imre szerint „a parasztságnek szabad vállalkozókká kell válnia”.¹⁹ Kovács Imre szimpátiával fogadta 1945 végén Bibó megjelent cikkét *A magyar demokrácia válságáról*, de Bibó őt már nem követte, amikor 1947. február 24-én kilépett a parasztpártból, mivel ekkoriban Bibó még ekkor „egy olyan világpolitikai konstellációban reménykedett, amely Magyarország számára az eddig fennálló sémáktól független fejlődési utat” tett volna lehetővé.²⁰ Utolsó aktuálpolitikai írásában – „Válság után – választás előtt” címmel még megpróbálta elhittetni saját magával is, hogy az adott nemzetközi helyzetben is „nyílik meg számunkra újból egy lehetőség, hogy bizonyos belső tisztázódás után az ország a demokratikus kormányzásnak a maga által kiépített útján haladjon tovább”,²¹ bár azt is kimondta: „az ország saját politikai erői nem állanak úgy, hogy ilyen lehetőségekkel élni tudjanak”.²²

Mint Bibó, Kovács Imre is megírta maga *A magyar demokrácia válságáról* *A magyar demokrácia útja* címmel. Ebben számba vette a legutolsó fejleményeket. Két mozzanatot érde-

mes kiemelni belőle: az egyik a reakció fogalmának elmagyarázása. Akció nincs reakció nélkül – fejteti. A demokráciának voltak jó és rossz akciói. Például a földreform jó akció volt, és nem lehet elvárni azoktól, akiket elvették a földjüket, hogy ne reakciózzanak. Vagy pl. a köztársaság jó akció volt, az ellenzők meg reakciósook. És így tovább. De: Ugyanígy még jó néhány példán illusztrálható lenne, hogy miként váltja ki az akció a reakciót, a reakcióban mi a kisebbségi vélemény, és a reakciós mikor nem számíthat már a kisebbség jogára, hanem pusztulnia kell, mert olyasmit akar, ami ellenkezik a demokratikus renddel, a demokrácia törvényeivel, és perrendtartás-szerűen le lehet ellen folytatni az eljárást, ítélettel hatálytalanítva.

Ezzel az állásponttal Kovács Imre éppolyan módon zárta ki magát a kommunista rendszertől, mint Bibó István. Bibónak még volt egy menekvése a szegedi egyetemi tanárságból, ahová 1946-ban neveztek ki, amikor Rajk lett a belügyminiszter, ahonnan formálisan csak 1950-ben távolították el, a Kelet-európai Tudományos Intézetben lett először miniszteri biztos, majd később alelnök, ahol még megcsinálhatta területrendezési-közigazgatási elképzelését.²⁶ De Kovács Béla számára csak az emigráció maradt. Még tett egy kísérletet, belépett Balogh páter pártjába, mint parasztpárti indult a választásokon és győzött – miközben már a Pfeiffer-pártot, meg Sulyok Dezső pártját elhagyta. De már ez sem segített rajta.

ni lehet káros ténykedését. Reakció az, aki restaurációs, aki a régi világot akarja visszaállítani, de nem lehet reakciónak minősíteni azt, aki demokráciát akar, csak a demokrácia hibáira, mulasztásaira mutat rá, tevékenységével, jóindulatú megértő kritikájával segít, épít és nem romboló a szándéka. Globális demokráciában minden véleménynek helye van, totálisan nincs, a totális demokrácia egyre szűkülő kör, amelyben végül már csak egyetlen akarat érvényesül.²⁴ Ezzel szemben a kommunista párt nem tűri a kisebbségi véleményt, eleve reakciónak minősíti, mert kizárólagosságra tör, ahol egyöntetű doktrína és egyöntetű program van. Ezért, s ez a második kiemelendő ebből a cikkből, teljes összhangban Bibó korábbi javaslatával, azt javasolja, hogy a tiszta politikai képlet ez volna: „baloldalon a kommunista párt, jobboldalon a katolikus párt, középpont a haladó értelmiséggel a parasztpárt és a szociáldemokrata párt. Ezzel a pártok tökéletesen fednék a tömegeket, a szélsőségek csábításainak jobban ellenállhatna a magyar társadalom, a hatalmi súlypont középre helyeződne, és a fejlődés demokratikus irányt vehetne”.²⁵

Amikor november 4-én megvette a Szabadság című lapot, amiben ezt a címet olvasta: „Kovács Imre összeesküvése Pfeiffer Zoltánnal a népi demokrácia megdöntésére”, már tudta, hogy menni kell.

„Útót az óram, nincs többé mentés, magyarázkodás: mennem kell! A döntés meggyőző, az itt élned-halnod kell történelmi parancsa az agyamba hasított, szívet cseréljen, aki hazát cserél költői tanácsától reszkettem. Miért menjek el, ez a hazám; hogyan lehetek új hazára bárhol a világban? Mindenkim itt él, ebben az országban; ide kötnék a temető, a sírok, anyám, a rokonságom, barátaim, a nyelv, a levegő, a Duna, a Tisza, a napsugár, a kemény tél! Mért menjek el? Még november 4-én átment Budára a féloldalasan kész Margit hídon, meglátogatta Balogh pátert, másnap megebedt anyjával és öccsével, szemükben könny csillogott. És november 17-én felült a Prágába menő vonatra, majd másnap felszállt zürichi gépre és a repülőtéren bejelentette: politikai menekült vagyok: „rákerültem az emigrációs futószalagra”.²⁷

3. Kovács Imre világlátása: a népi ideológia

A népi mozgalomról megjelent írások közül emeljük ki hármát: Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom*²⁸, továbbá „urbánus” oldalról Lackó Miklós: *Népiak tegnap és ma*²⁹, valamint Bibó Istvánnak a Levél Borbándi Gyulához címmel a *Válogatott művek* harmadik kötetében megjelent írását³⁰, amelyben a legszisztematikusabban és kritikusan elemzi a népi mozgalom különböző vonatkozásait. Megemlítjük még, hogy Bibó az interjúban is sokat foglalkozott a népi mozgalommal.³¹ Természetesen ki kell emelni még Huszár Tibor munkásságát mind Erdei vonatkozásában, mind általában a népi mozgalommal kapcsolatban,³² továbbá azt, hogy többek között Kovács Imrével is készített egy interjút a 70-es években.³³

Lackó Miklós, a Gömbös-találkozással és a népiak antiszemitizmusával részletesen foglalkozik³⁴, de nem ismeri Bibó ide vonatkozó fejtegetéseit³⁵ (holott a cikket 1992-ben írta, de még nem olvasta el a már 1986-ban megjelent Bibó-levélet Borbándi Gyulához). Lackó is kiemeli a népi mozgalomról, hogy összehasonlítva más populista és narodnyik mozgalmakkal, „jelentőségét és hatását tekintve egyedülálló volt Európában”, továbbá azt is hangsúlyozza, hogy népi harmadikutaság „nagyhatású és erős intellektuális irányzat” alakult, s bár sokszínű volt a parasztromantikától annak elutasításáig, mégis a falukutató irodalomban „a népi irányzat kétségtelenül legjelentősebb és legmaradandóbb értékeit teremtette meg”.³⁶ A népi mozgalom és antiszemitizmus kérdésével itt nem időszert foglalkozni: ez meg sem érintette Kovács Imrét.³⁷

Számunkra azonban a legautentikusabb nézetet a népi mozgalom egészéről Bibó István fogalmazta meg a Borbándi-levélben. Itt megfogalmazza kapcsolatát az európai szabadság-eszmékhez és a Horthy-korszak valóságához. Ezt idézzük:

az, hogy kiváltója volt a magyar parasztság-nak, mindenekelőtt az igen nagy számú sze-

gényparasztságnak még kelet-európai összehasonlításban is példátlan mértékű anyagi és szellemi nyomorúsága;

az, hogy kísérőjelenségként igen kiterjedt és gazdag szellemi tevékenység jelentkezett, elsősorban az irodalom és a társadalomtudományok területén;

az, hogy egyenletes fejlődés esetén egy igen gazdag és eredményes politikai reformkor inspirálója lehetett volna;

bár kidolgozott és dogmákba foglalt ideológiája nem volt, de eszményeinek és kritikai hozzáállásának a végiggondolásából egy olyan elvi gondolator következett volna, amely a kommunizmus és kapitalizmus hagyományos, ma már nagymértékben sterillé vált, de a világot most is uraló ellentétén túlmutat, s ezáltal ennek a mozgalomnak népi, nemzeti és társadalmi kereteken túlmutató általános érvényű tanulságait is magában rejti...

A kelet-európai mozgalmak és mindenekelőtt a magyar népi mozgalom teljes egészében belesimul, azonos az európai szabadságmozgalmak nagy vonalával, teljes mértékben magáévá teszi a francia forradalom szabadság-egyenlőség-tesztvérség ideológiáját, és mindezekkel együtt egyértelműen a baloldalon helyezkedik el... A kommunizmustól elválasztotta őket az, hogy sem a pártot, sem a diktatúrát nem helyezték központi helyre, az osztálykérdést lényegesen kevésbé mereven fogták fel, és a parasztságnak, a szegényparasztságnak az előtérbe helyezése sosem jelentette náluk azt az igényt, hogy ebből az osztályból uralkodó, vezetésre hivatott osztályt képzeltek volna el. Magától értetődőnek tartották, hogy a politikai harcban az általuk elsősorban képviselt szegényparasztságnak a munkássággal teljes szövetségben kell föllépnie, azonban ebben a szövetségben nem óhajtottak különösebb rangkülönbséget, vezető szerepet sem igényelni, sem elfogadni.³⁸

Úgy gondoljuk, ez tökéletes összefoglalása a népi mozgalom ideológiájának. Ebben teljesen belefér Kovács Imre is. Ezt egyik utolsó írásában maga is megerősíti.³⁹

NAGY ENDRE

„*A kelet-európai mozgalmak és mindenekelőtt a magyar népi mozgalom teljes egészében belesimul, azonos az európai szabadságmozgalmak nagy vonalával, teljes mértékben magáévá teszi a francia forradalom szabadság-egyenlőség-tesztvérség ideológiáját, és mindezekkel együtt egyértelműen a baloldalon helyezkedik el...*”

JEGYZET

1 Kovács Imre: Magyarország megszűlése. Katalizátor, Bp., 1990. 230.

2 Kovács Imre: i. m. 233–234.

3 Kovács Imre: i. m. 243.

4 Kovács Imre: i. m. 240.

5 Kovács Imre: i. m. 236–237.

6 Huszár Tibor: Beszélgetések. Magvető, Bp., 1983. 159.

7 Huszár Tibor: i. m. 160.

8 Huszár Tibor: i. m. 158., 161.

9 Ld. Kovács Imre: Népiség, radikálisizmus, demokrácia. Gondolat, Nyilvánosság Klub, Szózatveg, Bp., 1992. 87–101. „Erdi nem hagyott kétséget a hovatartozandóságát, pontosabban elkötelezettségét illetően, s ezzel a tudálékosággal, eszmények és törvények aprólékos, körülmenyes, csavartatos kidolgozásával, ami annyira jellemzője őt, be akarta bizonyítani, hogy a magyarság számára nincs kivétel út, mint elfogadni a 'szocializmus'; már akkor és még jó ideig a kommunizmus fedőnévét”. I. m. 89.

10 Ld. Nagy J. Endre: Harcban az anyaggal (Erdi politikai világnézetének és strukturájának összefüggései az 1940-es évek elején). In: utó: Eszme és valóság. Pesti Szalon–Sovariano University Press. Bp.–Szombathely, 1993. 103–117.

11 Nagy J. Endre: i. m. 107.

12 Nagy J. Endre: i. m. 114.

13 Előadásom után Huszár Tibor: már Budapesten, a Pesti Barnabás utcától, ahol akkoriban a Szociológia tanszék volt, ahol akkoriban én is dolgoztam, egészen a Kisköztúgy megörözöttem nekem, hogy miért nincs igazom.

14 Huszár Tibor: Bibó István (Beszélgetések, politikai-életrajzi dokumentumok 9. Magyar Krónika, Debrecen, 1989. 43.

15 Huszár Tibor: i. m. 45.

16 Huszár Tibor: i. m. 52.

17 Huszár Tibor: i. m. 61.

18 Huszár Tibor: i. m. 76.

19 Huszár Tibor: i. m. 75.

20 Huszár Tibor: i. m. 76.

21 Bibó István: Válogatott tanulmányok. Magvető, Bp., 1986. 2. köt., 549.

22 Bibó István: i. m. 50.

23 Bibó István: i. m. 15–79.

24 Kovács Imre: i. m. 187.

25 Kovács Imre: i. m. 189.

26 Huszár Tibor: i. m. 101–102.

27 Kovács Imre: Magyarország megszűlése. Id. kiad. 327.

28 Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom. Püski, Bp., 1989.

29 Ld. Lackó Miklós: Sziget és külvilág. MTA Történettudományi Intézet, Bp., 1996. 165–190.

30 Bibó István: Válogatott tanulmányok. Id. kiad. 3. köt., 295–373.

31 Huszár Tibor: i. m. 62–91.

32 Ld. Huszár Tibor: Történelom és szociológia. Magvető, Bp., 1979. 249–551. Utó: Nemzetlét – nemzetlét – értelmisség. Magvető, Bp., 1984. 241–291.

33 Ld. Huszár Tibor: Beszélgetések. Magvető, Bp., 1983. 62–209.

34 Lackó Miklós: i. m. 135–151., 169–174., 176–189. Lackó a népi mozgalom antiszemitizmusának következményét látja abban, hogy „tudomásul vette annak az értelmiségi rétegnek a leválasztását a magyar társadalomról, és a „zsidó származású magyar értelmiség túlnyomó részének intellektuális elmagányosodása”. S az „1945 utáni történelem a zsidó értelmiség jó részének szélsőbaloldali orientációja újra bebizonyította: az atomizáltság, az elidegenítés, az elmagányosodás sokszor rossz tanácsadó”. I. m. 176.

35 Ld. Bibó: i. m. 302–308., továbbá az interjúban is, ld. Huszár Tibor: Bibó István. Id. kiad. 80–91.

36 Lackó Miklós: i. m. 167–168.

37 Legfeljebb pozitívan: 1944-ben Nagyváradon egy VKE 2-es tisztel párbajozott azért, mert a tiszt nyilvánosan zsidózott. Ld. Huszár Tibor: Beszélgetések. Id. kiad. 174–175.

38 Bibó István: Válogatott művek 3. köt. 299–300.

39 Kovács Imre: Bibó István és a magyar alternatíva. In: utó: Népiség, radikálisizmus, demokrácia. Id. kiad. 319–328.